

Лук'яненко О. В. Українською та іншими іноземними мовами не володію»: мовні проблеми освітян часів деєталінізації // Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Nauka: teoria i praktyka - 2012» Volume 4. Prawo. Historia.: Przemysł. Nauka i studia. – S.58-61.

Лук'яненко Олександр Вікторович

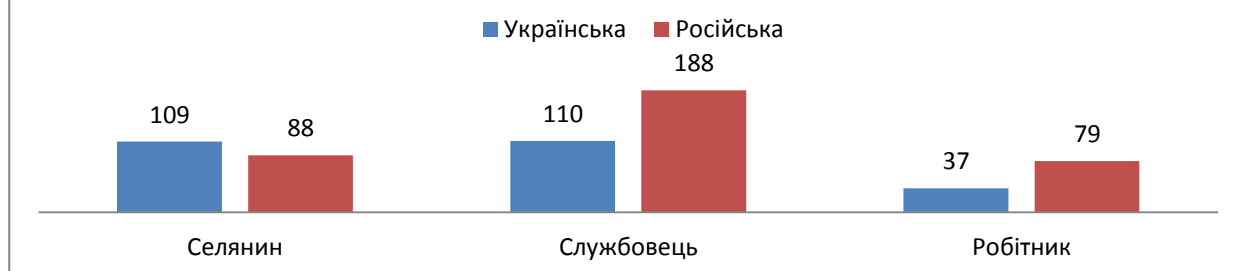
Полтавський національний педагогічний університету ім. В. Г. Короленка

«Українською та іншими іноземними мовами не володію»: мовні проблеми освітян часів деєталінізації

Однією з умов появи мовного питання у педінститутах УРСР доби «відлиги» ми визначили етносоціальну неоднорідність вищої педагогічної школи. Для дослідження цього явища було застосовано метод вибіркової статистики: щільний аналіз 611 особових справ викладачів Полтавського педінституту, підтверджений аналізом відповідних документів Львівського, Дніпропетровського та Дрогобицького вишів, звітів Житомирського, Кам'янець-Подільського, Київського та інших педінститутів УРСР.

Російська революція, попри намагання стерти саме поняття класів, вкотре нагадала людям про їхню класову відмінність та соціальне походження. У листах обліку кадрів зустрічаються різні позначки. До категорії «селянин» нами були віднесені усі, хто визначив себе вихідцем із родини селянина чи колгоспника [1]. До категорії «службовець» віднесені усі, хто зараховував себе до родини службовців, військовослужбовців, учителів, музикантів. Категорія робітників найбільш стала та інших «додавань» не має [2].

Домінуюча мова у ПДПІ відповідно до соціального походження співробітників

Найбільше носіїв української мови ми зареєстрували серед селян та службовців (109 та 110 осіб відповідно). Та якщо серед вихідців з села україномовних працівників більшість (55%), то серед службовців «користувачі» української – у меншості (37%). Прошарок робітників у більшості також був російськомовним (68%). Серед робітничого класу, залученого до підготовки освітян Полтавщини, тільки 37 осіб (32%) обрали українську за головну мову.

Останній критерій аналізу середовища розвитку мовного питання – залежність вибору мови від місця походження. У Полтавському педінституті упродовж 1953-1964 рр. працювали люди з 20 регіонів УРСР та з 8 великих автономних та суверенних (у радянському розумінні) республік. Звичайно, їхня кількість є доволі відмінною, аби робити якісь 100% висновки. У 8 випадках ми маємо лише по одному представнику від регіону, у 16 їх набирається до 10.

Безперечно, більшість працівників вишу походила з Полтавщини (53%, 323 особи), з-поміж яких 169 осіб (27% усіх викладачів) обрала українську за рідну мову. Більшість російськомовних викладачів походили з Полтавщини (25%, 154 педагогів), з різних областей Росії (12%, 74 особи), з Харківської (5%, 28 викладачів) та з Київської областей (3%, 17 освітян). Цікаво, що 3 львів'ян, які прибули до Полтави, обрали російську титульною мовою. У цей же час дивний паритет спостерігається у наближених до Росії Ворошиловградської, Чернігівської та Сталінської областей. Багато співробітників із західних областей переходили на російську мову як робочу мову і мову спілкування. Було помітно, що вихідцям із Заходу, особливо, із західноукраїнських сіл, це

робити було важко, як то трапилося з В. Дубович з Кам'янець-Подільської області. Її автобіографія та листок з обліку кадрів написані упевненою рукою освіченої людини, однак, освіта ця здобувалася, скоріш за все, українською мовою. Звідти і «суржикові» дані про те, що батьки працівниці «занімались земледіллям» тощо [3]. Хоча й титульні росіяни, як асистент кафедри російської мови Н. Шаріпова, писали, що вивчали українську мову для роботи в українському виші [4].

Домінуюча мова у ПДПІ відповідно до місця проживання/походження співробітників

Область / регіон	Українська	Російська	Всього
Вінницька	2	4	6
Волинська	1	0	1
Ворошиловградська	2	2	4
Дніпропетровська	9	9	18
Житомирська	3	11	14
Запорізька	3	3	6
Кам'янець-Подільська	0	2	2
Київська	12	17	29
Кіровоградська	4	2	6
Кримська	0	1	1
Львівська	0	3	3
Миколаївська	1	1	2
Одеська	0	8	8
Полтавська	169	154	323
Сталінська	4	6	10
Сумська	7	10	17
Харківська	13	28	41
Хмельницька	0	1	1
Черкаська	2	0	2
Чернігівська	9	9	18
Білоруська РСР	1	6	7
Башкирська АРСР	0	1	1
Казахстан	0	1	1

Литовська РСР	0	1	1
Польща	1	0	1
Російська РСР	13	74	87
Татарська АРСР	0	1	1
Всього	256	355	611

Попри домінування російськомовної більшості у вищому навчальному закладі, витоки потягу Полтави до української мови можна зауважити навіть за часів сталінської національної політики. Цікаво, що у період, коли у державі, за влучним дослідженням професора соціології Гарварда А. Інкелеса, лідери навіть не знали мови сорока мільйонів підданих [5], харківських студентів засуджували до смертної кари за відмову складати іспити російською [6], Полтавський педагогічний виш набирав кадри з вимогою знання української. Так, тодішній директор інституту доцент Ф. Редько продемонстрував неабияке розуміння місця рідної мови у навчальному процесі. У 1949 р., беручи на роботу на кафедру історії СРСР росіянку Т. Мельникову Ф. Редько офіційним листом запитав, чи може вона викладати свій предмет українською мовою. На що отримав відповідь чистою українською, на додачу з характеристикою з Києва, в якій уміння росіянки вести історію СРСР українським студентам українською мовою не піддавалося сумніву [7].

Однак, подібні випадки радше були прикметним винятком. Здебільшого викладачі-росіяни, як М. Шаріпов з кафедри марксизму-ленінізму, зовсім не володіли українською мовою. Про це подібні йому навіть окремо писали в особовій справі, підкреслюючи, що лекції читають виключно російською [8]. Це не дивно, якщо навіть для народженого на Харківщині завідувача цієї ж кафедри Д. Степанова українська була чужою, про що він написав, влаштовуючись на роботу 1946 р.: «українською та іншими іноземними мовами не володію» [9].

Список використаних джерел та літератури:

1. Архів Полтавського національного педуніверситету (далі – АПНПУ), ф.2, оп. Ж, спр. Жуков Олексій Євгенович, арк.3.
2. Там само, оп. К, спр. Коротких Володимир Огейович, арк.1.

3. Там само, оп.Д-1, спр. Дубович Ванда Іванівна, арк.1.
4. Там само, оп. Ш-1, спр. Шаріпова Ніна Семенівна, арк.1.
5. Inkeles A. Soviet Nationality Policy in Perspective / / Russia under Khrushchev. - New York : Frederick A Praeger, 1962. – P.318.
6. Вірченко, Н. Документи про заборону української мови (XVII – XX ст.) [Електронний ресурс] / / Слово Просвіти / Режим доступу до статті / / <http://slovo-prosvity.org/2011/07/21/документи-про-заборону-української-м-3/>
7. АПНПУ, ф.2, оп. М, спр. Мельникова Тамара Миколаївна, арк.9-12.
8. Там само, оп. Ш, спр. Шаріпов Микола Андрійович (2), арк.14.
9. Там само, оп. С-2, спр. Степанов Дмитро Васильович, арк.1.